УДК 338.439.5:664.121

А.В. ФУРСА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН

Інноваційно-інвестиційний розвиток цукробурякового виробництва

Постановка проблеми. Економічна стратегія держави донині чітко не визначена. Увесь період структурної перебудови АПК в суверенній та незалежній Україні над сільськогосподарським підприємством явно тяжіє стереотип, згідно з яким фізичні обсяги виробництва продовольства стоять на першому місці, а енерговитрати, якість, конкурентоспроможність продукції – на другому. Дійсно, в минулому українська сільськогосподарська продукція була більш-менш високоякісною, але в цілому вона не змогла конкурувати на світовому ринку. Тому заклики дотеперішніх Урядів України виростити 80-100 млн т зерна, 50-60 млн т цукрових буряків і т.д. нині є нереальними, бо українське зерно продається як фуражне, а цукор взагалі не купують, за винятком 2-3 категорії, як сирець для переробки на високоякісний білий. Крім того, зростання експорту зерна не є досягненням, адже в країні практично знищене тваринництво й споживання продукції на внутрішньому ринку вкрай низьке. Неконкурентоспроможною є також інша продукція – вугільної, металургійної промисловості, машинобудування тощо. Конкурентоспроможної продукції в Україні вкрай мало, тому спад виробництва та економіки в цілому є цілком закономірним.

Причиною економічного спаду виробництва слід вважати також швидкий обвальний демонтаж планомірної системи й орієнтацію на приватизацію магазинів, ресторанів, ларків і всього того, що давало «швидкі гроші». Лібералізація економіки розвивалася не в плані свободи підприємництва, а заради збагачення можновладців будь-якою ціною. Наступним етапом стала приватизація практично за безцінь великих підприємств та інших об'єктів і галузей економіки, у т.ч. цукрових заводів, зухвале й нещадне їхнє винищення та знищення соціальної сфери. Внаслідок чого значна частина населення була відсторонена від активного життя і не бере участі в структурній перебудові економіки. Натомість процес перейшов у жорстоку боротьбу за ресурси, переділ награбованого, загострення суспільних відносин та політичну нестабільність, що спостерігаємо весь період незалежності. Нині розв'язання проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку аграрно-промислового комплексу неактуальне, оскільки відсутнє державно-приватне фінансування проектів сільськогосподарського виробництва. Проте рано чи пізно їх треба буде вирішувати й швидкими темпами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, значення інвестиційного забезпечення для сталого економічного зростання аграрно-промислового виробництва знайшли відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних науковців: С.А. Володіна [1-2], М.І. Кісіля [3], В.В. Кириченко [4], М.Ю. Коденської [5], В.М. Трегобчука [8], П.Т. Саблука [9], В.В. Юрчишина [10] й інших учених-економістів. Ці проблеми висвітлювали зарубіжні вчені – С. Бланк [11], М. Портер [13], Т. Ретінжер [14], Г. Резбова [16], К. Фрімен [12], В. Шарп [15] та інші.

© А.В. Фурса, 2014

Незважаючи на деякі позитивні тенденції у сільськогосподарському виробництві, питання щодо інноваційно-інвестиційного розвитку в період структурної перебудови АПК в суверенній і незалежній Україні досліджено недостатньо. Особливо це стосується визначальних критеріїв оцінки інноваційних розробок для виробництва цукрових буряків та цукру.

Мета статті – обґрунтування критеріїв оцінки інновацій на предмет їх привабливості для цукробурякового виробництва.

Виклад основних результатів дослідження. На даному етапі стає очевидним, що без переходу від подвійних стандартів в економіці до жорстких умов і вимог світової конкуренції нашій країні не обійтися. Не виправдовує себе повною мірою в такій ситуації емоційно-піднесений лозунг «ринок відрегулює все» та ідея лише монетарного втручання в економіку (кредитні ставки, курс валют, статутні капітали банків й ін.).

Світовий досвід показав зовсім інший підхід до цієї важливої справи. Такі країни, як Південна Корея, Тайвань, Німеччина, Мексика, Канада, ще раніше Японія здійснили прорив на світовий ринок завдяки об'єднанню зусиль держави і приватного капіталу. Причому державою підтримувалися не окремі фірми чи банки, а провідні галузі народного господарства. В Україні ж протекцію держави мають саме провідні олігархічні фірми, банки, галузеві корпорації. Реально державою став правити олігархічний капітал, який зрісся з владою в міцну бюрократичну структуру. Тому без реформування системи влади та повної модернізації економіки, переходу на високотехнологічне й енергоефективне виробництво Україна не тільки не прогресуватиме, а буде деградувати і перестане існувати як держава. При цьому важливо зазначити, що державні грошові потоки мають бути направлені у виробництво з високою доданою вартістю, яке випускатиме конкурентоспроможні товари й послуги, а не поставляти на західні ринки дешеву, майже беззахисну робочу силу.

Державна підтримка має бути не як безкоштовне дотування того чи іншого виробництва, а наче каталізатор залучення приватних інвестицій, з якими держава разом буде нести стовідсоткові ризики та одержувати відповідні вигоди від ефективного виробництва, мов інвестор.

На основі досвіду передових країн, а також Польщі й Китаю, власного, хоч і недостатнього, Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [7] запропоновано основні критерії, за якими проекти цукробурякового виробництва можуть претендувати на державну підтримку. Це такі:

1. Високотехнологічність проектів. Щодо цукробурякового виробництва – це можливість використання високопродуктивних гібридів стійких до хвороб, шкідників і несприятливих погодних умов; насіння екстракласу зі схожістю 98-100%; високоякісних добрив і засобів захисту; високих біоадаптивних технологій вирощування фабричних цукрових буряків та насіння, одержання цукросировини високих технологічних якостей, яка забезпечить високий вихід конкурентоспроможного за якістю цукру.

При конкретному вирішенні питання щодо придбання і запровадження у виробництво тих чи інших інноваційних бізнес-проектів інвестор обов'язково має вивчити, крім вищезазначених критеріїв, ступінь їх привабливості з таких основних аспектів: забезпечення прозорості бізнесу та достовірності інформації про підприємство, яке замовило і здійснюватиме проект. Для цього проводиться аналіз юридичних, фінансових, податкових аспектів діяльності даного підприємства, а також його активів, зобов'язань, ризиків тощо. Детальний алгоритм такого аналізу добре висвітлений в економічній літературі, тому не потребує додаткового тлумачення [6].

2. Створення нових робочих місць і розвиток вітчизняного виробництва. Впровадження високотехнологічного вирощування цукрових буряків може дати нові робочі місця для 20 осіб протягом 6 місяців із розрахунку на гектар посіву, або 7,5 тис. для площі 5000 га та, відповідно, 250-300 робочих місць на цукровому заводі, що переробить цукросировину з цієї площі. Створення нових робочих місць можливе тільки за рахунок зростання врожайності, площ посівів цукрових буряків та конкурентоспроможно-

сті українського цукру на європейському й світовому ринках.

На жаль, вітчизняна наука і техніка не забезпечує 100% інноваційних розробок високих технологій. Наприклад, у цукробуряковому виробництві Україна використовує 80-85% іноземного насіння, 100% гербіцидів і пестицидів для захисту рослин, переважну частину високопродуктивної бурякової техніки, особливо збиральної, а також значну частину обладнання цукрових заводів.

3. Високий ступінь готовності об'єктів інвестування. Переважна кількість інноваційних проектів в агропромисловій сфері має комплексний характер, де використовуються інновації з різних галузей науки й техніки, роз'єднаних організаційно і фінансово. В цьому й полягають труднощі з інвестування. Зокрема, європейські цукробурякові фірми, що мають власну селекцію та насінництво, пропонують інноваційні проекти, котрі передбачають повний сервіс із технології вирощування цукрових буряків: крім насіння вони поставляють засоби захисту, повний набір бурякової техніки на умовах лізингу, надають консалтингові послуги. В Україні виведення сортів, виробництво насіння для сівби, технічні засоби, сівалки, культиватори, обприскувачі й ін. знаходяться в різних інституціях, відомствах. Крім того, в державі відсутнє власне виробництво засобів захисту рослин, призупинено виробництво окремих видів бурякозбиральної техніки і т.д. Це доводить про те, що інноваційний проект за українською технологією має надто низьку ступінь готовності, а об'єкти інвестування розпорошені.

4. Економічність та самоокупність проекту. За ринкової економіки будь-який інноваційний проект – конкурентоспроможна продукція, витрати на яку повинні задовольняти власника засобів виробництва. Тобто, проект має бути самоокупним. І не просто давати прибуток, а прибуток, котрий здатний окупити витрати за якомога коротший термін. Проект не буде інвестуватись, якщо рентабельність виробництва продукції буде на рівні процентної ставки за кошти, покладені на депозит. Для галузі буряківництва оптимальний рівень прибутковості має бути в межах 45-60% зі строком окупності 3-4 роки; наприклад, біоадаптивна технологія дає зниження витрат на 20%.

5. Спільна участь у проекті державного і приватного капіталу. Держава своїми ресурсами й участю в проектах має надавати гарантію зовнішнім і внутрішнім інвесторам. Таким чином, дотації стають інвестиціями та держава не втрачає фінансові ресурси, а бере активну участь у функції контролю над здійсненням проектів.

Участь приватного капіталу спільно з державним для України є поки що складною проблемою, яку потрібно розв'язувати комплексно, використовуючи світовий досвід. Для прикладу, навіть Російська Федерація в програмі розвитку цукробурякового підкомплексу передбачає понад 1/3 інвестицій із федерального бюджету, решту – з регіональних бюджетів і приватних фірм.

6. Імпортозаміщення. Проектам, які передбачають виробництво вітчизняної продукції й заміщення імпортованої, за рівних умов має віддаватися безсумнівна перевага. Це особливо актуально для цукробурякового підкомплексу АПК України, який використовує значну частину імпортних засобів і товарів, про які зазначено вище.

7. Екологічність. Важлива вимога, якій має відповідати будь-який інноваційний проект. Із цього погляду проекти з вирощування цукрових буряків є високоекологічними, оскільки дана культура найбільш позитивно впливає на навколишнє середовище. Самі елементи технологічних операцій проектів, направлені на зменшення хімічного навантаження при вирощуванні, ще більше посилюють їхню екологічність.

Однак є важливий елемент у розробці й реалізації інноваційних проектів із погляду їхньої екологічності. Це наявність екологічного мислення не тільки в розумінні збереження природи, а також у стосунках між людьми, толерантності, прагненні до гармонії та консенсусу, відмови від надмірної жадоби у розподілі спільно виробленого продукту. Цей бік екології повноцінно не розкритий ні в науковому плані, ні у сфері управління державою, ні в конкурентному середовищі на місцях. Створення людських економенозів як форми прямої демократії є

початковою проблемою суспільства і шляхом до розвитку інновацій.

Висновки. 1. Буряківництво України має цілий ряд визначних науково-технічних здобутків, які можуть перетворити його у високотехнологічну й високоприбуткову галузь. Основні з них це: однонасінна форма цукрових буряків і комплексна механізація їх вирощування, високопродуктивні гібриди, стійкі до хвороб та шкідників, безвисадковий спосіб виробництва насіння, біоадаптивна технологія вирощування.

2. Актуальним для вітчизняного виробництва цукрових буряків є еволюційне витіснення з українського ринку насіння іноземної селекції, яке висівається в Україні на 85% площ, і підвищення технологічних якостей коренеплодів та цукру, який має експортуватися.

3. Українська промисловість сільськогосподарського машинобудування не може забезпечити запровадження комплексного інноваційного проекту в галузі буряківництва у зв'язку з відсутністю виробництва вітчизняних просапних тракторів, оборотних плугів, сівалок точного висіву, комбайнів типу Джон-Дір, якісних засобів захисту рослин і окремих видів мінеральних добрив, а також повного технологічного сервісу. Тому зазвичай пропонуються комбіновані проекти з набором вітчизняних та зарубіжних засобів, які використовуються вибірково.

4. Сама культура цукрових буряків є високоекологічною, оскільки виділяє в атмосферу 15,3 млн л кисню з 1 га за сезон і поглинає 29,4 млн л вуглекислоти, а зменшення хімічного навантаження на довкілля ще більше підвищує її екологічне значення.

Список використаних джерел

1. *Володін С.А.* Інноваційний розвиток аграрної науки : [моногр.] / С.А. Володін. – К.: МАУП, 2006. – 400 с.

2. *Володін С.А.* Методичні підходи щодо інноваційного бізнес-проектування в аграрній сфері / С.А. Володін, Л.В. Шанда // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 11-18.

3. *Кісіль М.І.* Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2003. – №7. – С. 82-87.

4. *Кириченко В.В.* Методологія трансферу інновацій в агропромислове виробництво / В.В. Кириченко, В.М. Тимчук. – Х.: Магда Ltd, 2009. – 230 с.

5. *Коденська М.Ю.* Методичні підходи щодо інвестування розвитку цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 46 с.

6. Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства і аграрної галузі / [В.М. Жук, Б.В. Мельничук, Ю.С. Бездушна та ін.] ; під ред. В.М. Жука. – К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013. – 88 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 2 лют. 2011 р. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF.

8. *Трегобчук В.* Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми / В. Трегобчук // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 4-12.

9. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку: [моногр.] / [П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська, В.І. Власов та ін.] ; за ред. акад. П.Т. Саблука, проф. М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.

10. *Юрчишин В.В.* Інноваційні аспекти еволюції економічної науки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 90-99.

11. Blank Steven C. Rising Farmland Values: An Indicator of Regional Economic Performance or a Speculative Bubble? / Steven C. Blank, Kenneth Erickson, and Charles Hallahan // Journal of the ASFMRA. – 2012 – № 75. – P. 57-67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.asfmra.org/wp-content/uploads/2012/06/366_Blank.pdf.

12. Freeman C. The economics of industrial innovation / C. Freeman. – London : Campus Verlag, 1982. – 448 p.

13. Porter M.E. On Competition. Updated and Expanded Edition / Michael E. Porter. – Boston: Harvard Business School Publishing, 2008. – 544 p.

14. Ratinger Tomáš. An Assessment of the Differentiated Effects of the Investment Support to Agricultural Modernisation: the Case of the Czech Republic / T. Ratinger, T. Medonos, M. Hruška // Agris on-line Papers in Economics and Informatics. – 2013. – № 4. – P. 153-164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.agris.cz/files/2013/agris_online_2013_4.pdf.

15. *Sharpe William F.* Investments / William F. Sharpe, Gordon J. Alexander, Jeffery V. Bailey. - New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River, 1999. – 965 p.

16. Žídková Dana. Analysis of Development of Investments in the Agricultural Sector of the Czech Republic / D. Žídková, H. Řezbová, E. Rosochatecká // Agris on-line Papers in Economics and Informatics. – 2011. – № 1. – P. 33-43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.agris.cz/files/2011/agris_on-line_2011_1.pdf.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2014 р.

* * *